Doc. Ing. arch. Eva Špačková, Ph.D.

VŠB TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA | FAKULTA STAVEBNÍ | KATEDRA ARCHITEKTURY

OPONENTSKÝ POSUDEK

disertační práce Ing. arch. Magdaleny Havlové
s názvem
Náš Dům. Dostupná architektura bydlení

Disertační práce Ing. arch. Magdaleny Havlové vznikla v rámci doktorského studia v ateliéru Architektonické tvorby / škola Miroslava Šika na Akademii výtvarných umění v Praze.
Odborné vedení: prof. Miroslav Šik ETHZ Arch. BSA SIA Dr.h.c.

Dostupné bydlení v Česku jako *„wicked problem“* a disertace Magdaleny Havlové jako příspěvek k jeho řešení

Dostupnost bydlení představuje aktuální problém současnosti v České republice. Návrhy řešení i komentáře jsou součástí politické, společenské, akademické i mediální rozpravy. Autorka disertace se rozhodla tomuto tématu věnovat svoji výzkumnou práci, kterou prezentuje v úhledné publikaci. Představení výzkumu formou knihy předjímá aspiraci na využití výsledků výzkumu ve veřejném prostoru. Chce přispět k diskusi o bydlení a řešení tohoto složitého problému s ambicí poukázat na možnosti družstevního bydlení. Sama autorka zařazuje svoji práci do kategorie „practice-based research“ a předpokládá využití v praxi zejména při tvorbě zadání pro nové projekty družstevních domů.

Nevím, nakolik to bylo součástí záměru, ale pro posouzení práce mám osobní zkušenosti v mnoha ohledech. Práce se zaměřuje na typologii (ať už je to myšleno jakkoliv) a k mým akademickým zájmům dlouhodobě patří téma architektonické typologie včetně výuky předmětu zaměřeného na typologii bydlení pro studenty architektury. Zabývám se teoreticky bytovou výstavbou druhé poloviny 20. století a možnostmi její adaptace pro současné potřeby teoreticky i prakticky. Oba moje domovy, ten původní v Brně i ten současný v Ostravě, shodou okolností představují bytové domy, kterých se předložená práce přímo dotýká. V obou případech jde o výstavbu z období bezprostředně po 2. světové válce, kdy bylo praktické řešení bytové otázky velmi naléhavé a politické změny se výrazně odrazily v pojetí žádoucí architektury bytové výstavby. Aby toho nebylo málo, stala jsem se předsedkyní bytového družstva, které vzniklo privatizací původně obecního domu koncem 90. let 20. století.

Téma disertační práce a jeho souvislosti
Bydlení a jeho dostupnost patří v České republice k problémům, pro které existuje pojem *„wicked problem“*, což znamená, že řešení není jednoznačné, často vyžaduje změnu myšlení ve společnosti a jeho optimální řešení díky mnoha často protichůdným požadavkům vlastně neexistuje. Autorka vychází z toho, že bydlení obecně je v České republice pro velkou část obyvatel a zejména mladých

lidí nedostupné, ceny bytů i nájmy jsou vysoké. Proto je potřeba řešit problém nedostupnosti bydlení, a navrhuje i cestu, jak to udělat.

Pokud mám disertační práci kriticky posoudit, představuje jistě přístup, který je relevantní. Specifikuje problém a hledá jeho řešení. Mám-li ale problém nedostupnosti bytů zařadit do širšího kontextu České republiky, musím upozornit na to, že nedostupné bydlení je zejména ve velkých městech (Praha, Brno) a v oblastech, které jsou atraktivní z hlediska životních příležitostí a kvality života. Naopak jiné oblasti v zemi trpí odlivem obyvatel a bydlení je zde tím pádem dostupnější. Dokonce v jednotlivých případech jsou bytové domy bourány, protože byty nelze pronajmout a nevyplatí se je udržovat. Nedostatek a nedostupnost se tedy netýká všech oblastí a míst stejně.
To konstatuji proto, že celá práce je zaměřena zejména na situaci v Praze, z velké části používá pražské příklady a vychází z reality hlavního města a žádaného centra. To není špatně, ale práce vybudovaná na pražském půdoryse vypovídá zase zejména o hlavním městě a podobných lokalitách, kde je o bydlení v současnosti mimořádný zájem. Zevšeobecňovat v tomto případě v rámci České republiky nelze a považovala bych za vhodné na to v práci poukázat.
Není možné opominout ani souvislosti historické (dědictví velkého podílu bydlení v panelových sídlištích a malou až žádnou možnost výběru za socialismu) i současné podmínky ekonomické i sociální. To všechno tvoří prostředí v zemi tady a teď, kde přístup k bydlení představuje jen dílčí, i když velmi důležitou a citlivou část.

Splnění stanoveného cíle
Autorka konstatuje, že téma dostupnosti a kvality bydlení je u nás na okraji zájmu, a proto se rozhodla přispět *„do této debaty výzkumem, který by z pohledu architekta zmapoval vývoj družstevního a obecního bydlení u nás, a na základě historických znalostí a zkušeností z vlastní praxe nastínil možnosti fungování pilotních projektů v současnosti“* (s.15). Považuji to za velmi prospěšné, i když možná dost široce postavené téma pro tento typ práce. Každá ze tří částí práce by vystačila na samostatný výzkum. Pod názvem *Eseje* je zařazen kontext a historie dostupného bydlení. Vybrané příklady staveb autorka vložila do souboru *Obrazy*. Část *Synopse* představuje přehled elementů, jejichž souhrn může tvořit osnovu k podrobnějšímu návrhu zadání pro stavbu dostupného bydlení.

Úvodní část knihy *Eseje* shrnuje východiska – souvislosti a historii v oblasti dostupného bydlení. Jak už jsem zmínila, fakticky se práce podrobněji zabývá zejména situací v Praze, jiné příklady jsou uváděny spíš nahodile.
Pro dobré porozumění a jistou exaktnost textu mi chybí definice základních pojmů, které se v textu objevují. Přesnější vymezení pojmů družstevní bydlení, sociální bydlení, adekvátní bydlení, dostupné bydlení, obecně prospěšné bydlení – není jasné, jestli lze termíny volně zaměňovat nebo mají vlastní, specifický význam. Další nejasnost je v používání termínu typologie, který je rovněž uváděn v různých souvislostech a není vždy zřejmé, co představuje. Pojem typologie družstevního bydlení se opakuje, ale vlastně nevím, co to znamená. Není vysvětleno, čím se bydlení v družstevním domě typologicky (tj. zkoumáme-li je z hlediska architektonické typologie, typu domu, bytu atd.) liší od bydlení v domě s jinou formou vlastnictví. Osobně mám za to, že se obecně neliší prakticky ničím.

Část *Obrazy* představuje deset příkladů staveb bytových domů z období od dvacátých po devadesátá léta 20. století. Ke každému domu je stručná charakteristika formou tabulky, schematický půdorys a fotografie z exteriéru. Uvítala bych, kdyby bylo uvedeno, proč zrovna tyto příklady, co mají jako celek představovat. Fotografie zachycují jakési tiché zastavení v čase a poetickou všednost. Pokud je předmětem bydlení, zajímalo by mě, jak to v domech a bytech vypadá uvnitř. Možná by právě půdorysy bytů s větší podrobností a dokumentace interiéru pomohly specifikovat to, co je v textu nazýváno „typologií družstevního bydlení“.

Poslední část textu nese název *Synopse*, je to tedy přehled, nástin, stručný obsah jednotlivých prvků a součástí, které v souhrnu obecně představují jednotlivé prvky bytového domu. Považuji za správné,

že autorka vytvořila místo původně plánovaného vzorového projektu soubor elementů, které mají obecnou povahu a mohly by být podkladem pro úvahy, jak vytvořit zadání pro konkrétní dům. Je ale otázkou, na koho tento přehled cílí. Dokážu si představit, že s ním pracují zájemci o družstevní bydlení jako se základním edukačním a informačním podkladem. Pro architekty se mi charakteristiky jednotlivých elementů jeví jako poněkud triviální (viz např. doporučený rozměr kachliček do kuchyně atd.). Jistě by ale bylo možné tuto část dopracovat tak, aby mohla sloužit třeba i jako studijní pomůcka pro studenty architektury.

Výsledky a význam disertační práce
Za hlavní konkrétní přínos práce je možné považovat vyzvednutí tématu architektury pro dostupné bydlení jako velmi zajímavého předmětu bádání, a jeho zpracování, na které dále sama autorka nebo její pokračovatelé mohou navázat. Práce svým širokým rozsahem poskytuje mnoho materiálu k úvahám a soustředěnější zpracování jednotlivých témat se přímo nabízí. Multidisciplinární přístup, který lze nejlépe uplatnit při týmové práci, by mohl být v dalším výzkumném plánu užitečný (architekti, sociologové, ekonomové, právníci atd.).

Formální úprava disertační práce a jazyková úroveň, citace a zdroje
K dispozici jsem měla jen digitální formu práce upravenou jako knižní publikace. Po formální, grafické stránce je práce velmi pěkná, grafická podoba je profesionální. Fotografie pořízené přímo autorkou mají vysokou výtvarnou hodnotu.
Některé převzaté obrázky neměly dostatečné rozlišení a obecně byly obrázky menší, než by mi bylo pro prohlížení příjemné. V některých případech umístěním nenavazovaly na obsah textu. Postrádala jsem u popisu obrázků důsledné uvádění jejich zdrojů, značení propojené s textem a jejich přehledný seznam. Bibliografické citace jsou uspořádány formou poznámek, ale téměř nikdy se v citaci neobjevila konkrétní stránka v knize, odkud citace pochází, aby se dala ověřit, dohledat. Např. kde přesně Vitruvius píše o *„objevu ohně, který vedl k prvnímu shlukování lidí, vzniku jejich spolupráce a budování přístřeší“*? A je Vitruvius jako zdroj vhodný pro odkaz k bydlení nejstarších předchůdců člověka? Na druhou stranu, k dějinám architektury bydlení není zdrojů u nás mnoho. Výběr literatury mi ale přijde dost omezený i tam, kde zásadní publikace, které se věnují architektuře a bydlení 20. století, máme. Ty mi mezi zdroji chyběly.
Rovněž by bylo vhodné výrazněji oddělit fakta podložená prameny a zdroji od osobních komentářů a názorů, které jako pamětnice velké části zkoumaného období porovnávám s vlastní zkušeností. Je zajímavé, nakolik se s generačním odstupem mění pohled na některé jevy, které pro mě představují relativně nedávnou minulost, a pro novou generaci badatelů je to historie, kterou poznávají pouze zprostředkovaně.

I přes některé kritické komentáře, ke kterým jsem jako oponentka práce došla, si předložené práce a úsilí vloženého do jejího zpracování vážím, připadá mi důležitá a inspirativní. Vzhledem k tématu bych si přála, aby tady Magdalenin zájem o bydlení neskončil a aby v práci pokračovala ať už teoreticky nebo v praktickém navrhování domů pro bydlení, když už o nich tolik ví.

Otázky k rozpravě:
Ke každé ze tří částí práce pokládám jednu dílčí otázku jako podnět k diskusi.

- V části práce *Eseje* uvádíte, že *„masovou výstavbu sídlišť panelových soustav lze považovat za jedno z řešení dostupného bydlení, ačkoliv o jeho kvalitách i významu dostupnosti bychom měli vést, myslím však předem nezaujatou, polemiku“.* Zajímalo by mě, co je na masové výstavbě sídlišť v tomto kontextu podle Vašeho názoru pozitivní a mohlo by být inspirací pro současnost, a co lze hodnotit naopak jako nežádoucí a společnost by se toho měla vyvarovat?
- V souboru *Obrazy* je deset příkladů bytových i rodinných domů. V úvodních odstavcích zmiňujete nájemní bydlení, ale u vybraných příkladů jsou bytové domy i rodinné domy ve vlastnictví družstevním, obecním i osobním. Můžete, prosím, vysvětlit klíč, podle kterého jste stavby vybrala a co reprezentují?

- V *Synopsi* specifikujete různé elementy pro zadání stavby družstevního bytového domu. Můžete, prosím, uvést, co z toho není v souladu se současnými požadavky na výstavbu bytů a bytových domů (podle základních v současnosti platných vyhlášek a norem) a mělo by se začít diskutovat o možné úpravě těchto legislativních podkladů?

Splnění podmínek § 47 odst. 4 zákona č. 111/1998 Sb. (zákon o vysokých školách)
V souladu se zákonem o vysokých školách autorka disertace prokázala schopnost a připravenost k samostatné činnosti v oblasti výzkumu a k samostatné teoretické a tvůrčí činnosti. Disertační práce obsahuje původní výsledky její výzkumné práce.

Doporučení k obhajobě
Magdalena Havlová v předložené disertaci prokázala svoji schopnost tvůrčí vědecké práce. Disertační práci doporučuji k obhajobě.

Přeji autorce disertace Magdaleně Havlové dlouhou úspěšnou cestu světem tvůrčí, vědecko-výzkumné, popularizační a případně i akademické práce a samozřejmě současně radost a spokojenost v osobním životě.

V Ostravě dne 29. 3. 2023

